

ЗМІСТ

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА	4
Афанасьєва В. В. АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ до ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	4
Григоренко В. Л. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНОМУ ВИГОРЯННЮ ЛІКАРІВ	9
Роганова М. В. СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ІННОВАЦІЙНОГО ТИПУ	14
ПЕНІТЕНЦІАРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ	20
Караман О. Л. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНИМИ ЗАСУДЖЕНИМИ В ПЕНІТЕНЦІАРНОМУ ЗАКЛАДІ	20
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ	27
Доннік М. С. СИСТЕМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ГУРТОЖИТКУ, СПРЯМОВАНА НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ МОЛОДІ, ПОЗБАВЛЕНОЇ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	27
Краснова Н. П. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПРИВОДУ ПОДРУЖНИХ ПРОБЛЕМ	37
Терновець О. М. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА (РОБОТА З СОЦІАЛЬНИМ ПЕДАГОГОМ ТА ПЕДАГОГІЧНИМ КОЛЕКТИВОМ ЗОШ)	48
Харченко Л. П. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ	58
МЕТОДОЛОГІЯ Й МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	66
Алексєєнко Т. Ф. РОЛЬ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗНАННЯ	66
Рассказова О. І. СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ – СУБ'ЄКТ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОСТІ УЧНІВ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ШКОЛІ	72
Юркіє Я. І. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА У СІМ'Ї	80
ПАМ'ЯТАЙМО	89
Памяті Ірини Дмитрівни Зверєвої	89
Безпалько О. В., Петрочко Ж. В. Науковець нової формації	91
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	97

ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПРИВОДУ ПОДРУЖНІХ ПРОБЛЕМ

Консультавання як вид практичної діяльності є однією з ключових областей соціально-педагогічної роботи. Інтенсивний розвиток консультавання обумовлений зростаючою потребою людини у складних умовах соціального життя звернутися по допомогу до спеціаліста-професіонала.

У науковій літературі питання, консультавання вперше став розглядатися у 20 – 40-і роки ХХ ст. (Б. Анан'єв та ін.). Однак спеціальні дослідження починають здійснюватися тільки у 70 – 80-і роки ХХ ст. (О. Головей, Н. Грищенко), коли виникла проблема надання допомоги у виборі професії. У подальшому з'являються монографії та статті (А. Бодальов, І. Дубровіна, Л. Мітіна), в яких розглядаються питання організації, методів та принципів консультавання.

Аналіз теорії говорить про відсутність чіткого визначення цього виду діяльності, важко однозначно вказати сфери його застосування, оскільки термін „консультавання” є родовим поняттям для різноманітної консультативної практики (педагогічної, соціально-педагогічної, психологічної та ін.).

Сьогодні різними вченими виділяються багато функцій консультавання, зокрема: соціалізуючи, просвітницька, сугестивна, компенсаторна. Однак, всі дослідники визначають функцію розвитку особистості як основну (І. Якіманська). Аналіз досліджень показує, що існує потреба в обґрунтуванні методів, способів та технологій, які використовуються в цілях соціально-педагогічної допомоги клієнту у сучасних соціально-економічних умовах для отримання позитивного результату, що й зумовило вибір теми нашої статті, мета якої розкрити зміст і організацію консультавання з приводу подружніх проблем.

Найбільш частою причиною звернення в консультацію є подружні проблеми. Серед проблем, що є найбільш частими приводами для звернення в консультацію слід назвати:

I. Різного роду конфлікти, взаємне невдоволення, пов'язані з розподілом подружніх ролей і обов'язків.

II. Конфлікти, проблеми, невдоволення подружжя, пов'язані з відмінностями в поглядах на сімейне життя і міжособистісні стосунки.

III. Сексуальні проблеми, невдоволення однієї людини іншою в цій сфері, їх взаємне невміння налагодити нормальні сексуальні відносини.

IV. Складнощі і конфлікти у взаємовідносинах подружньої пари з батьками одного або обох подружжя.

V. Хвороба (психічна або фізична) одного з подружжя, проблеми і труднощі, викликані необхідністю адаптації сім'ї до захворювання, негативним відношенням до себе і до оточення самого хворого або членів сім'ї.

VI. Проблеми влади і впливу в подружніх взаємовідносинах.

VII. Відсутність тепла у стосунках подружжя, дефіцит близькості і довірчості, проблеми спілкування [2].

Напевно, цей перелік може бути продовжений і кожен його пункт включає безліч більше окремих випадків і типів ситуацій.

Необхідно відмітити, що виділені проблеми, безумовно, не є взаємовик-

лючними. Так, ролеві розбіжності зазвичай поєднуються і базуються на відмінностях в поглядах і представленнях подружжя про те, як потрібно жити. А труднощі в сексуальній сфері найчастіше є лише слідством і продовженням проблем подружжя в міжособистісних стосунках, які при цьому можуть ніколи не обговорюватися або взагалі не усвідомлюватися.

За проблемами, пов'язаними з іншими людьми, криються особисті проблеми клієнта, які він не хоче або не може обговорювати і які і призводять до труднощів в міжособистісних стосунках, що стають, у свою чергу, приводом для звернення в консультацію. Так, коли причиною приходу є подружні проблеми, це означає, що особисті проблеми, що стоять за ними, виникають і проявляються саме в тих сферах життя, які так чи інакше пов'язані з шлюбом [8].

Робота соціального педагога-консультанта з подружжям (а не з одним членом сім'ї) має свої переваги, а також певні труднощі.

1. Передусім, бесіда з двома, а не з однією людиною, більше діагностична, дозволяє відразу ж побачити ті проблеми і труднощі, на які клієнти скаржаться. Так, особливості їх взаємодії в консультації розкривають багато що з того, про що їм буває важко говорити, і дозволяють наочно виділити те, що визначає характер стосунків і що самому подружжю важко позначити чіткіше.

2. Робота з обома партнерами дозволяє в ході прийому безпосередньо апелювати до стосунків патернів, що проявляються в особливостях взаємодії подружжя в консультації. Звернення до того, що відбувається „тут і тепер” буває переконливішим і ефективнішим, чим аналіз того, що відбувається за межами кабінету консультанта.

3. Присутність обох клієнтів дозволяє з успіхом використати цілий ряд особливої техніки і прийомів, таких, наприклад, як сімейна скульптура, укладення контракту та ін., сприяючих успішнішому і ефективнішому веденню подружньої терапії, застосування яких за наявності лише одного клієнта або в принципі неможливе, або дуже ускладнено.

4. Прихід обох подружжя в консультацію часто означає їх серйознішу мотивацію до роботи, припускає, що робота буде тривалою і більше поглибленою. Крім того, при одночасній роботі з обома партнерами можна у разі потреби підтримувати робочу мотивацію одного з них „за рахунок” іншого.

5. Консультування подружньої пари часто є ефективнішим. Адже якщо обидва партнери серйозно налаштовані на перебудову своїх стосунків і прагнуть у своєму спільному житті реалізувати усе те, що обговорюється і відзначається під час прийомів, то зміни в стосунках настають значно швидше і в принципі можуть бути значнішими і стабільнішими, чим при роботі з одним із подружжя. У останньому випадку, для того, щоб дочекатися яких-небудь змін, чоловікові (жінці) часто необхідно набратися терпіння і достатньо довго без якої-небудь взаємності демонструвати досконаліші патерни поведінки, перш ніж інший відчує і якимось відреагує на це.

Але, окрім цих і деяких інших переваг, робота з обома подружжям має і ряд додаткових труднощів і недоліків.

1. Передусім, вести прийом, в якому беруть участь двоє клієнтів, а не один, зазвичай важче, особливо на перших етапах консультативного процесу, оскільки присутність другого члена пари так чи інакше позначається на ході бесіди. Подружжя може перебивати один одного, вступати в переговори і сперечатися, прагнучи щось пояснити або довести передусім один одно-

му, а не консультантові, виступати в коаліції проти консультанта тощо. Хоча можлива і зворотна реакція, коли присутність партнера призводить до того, що чоловік або дружина стають неговіркими, кожен з них може чекати, що щось важливе буде сказано іншим. І у тому, і в іншому випадку від консультанта потрібно особливі навички і уміння, щоб переорієнтовувати подружжя на спільну роботу, організувати і спрямувати процес консультування.

2. Робота з двома подружжям, хоча і є ефективнішою, найчастіше носить менш глибокий, поверхневий характер. У цьому випадку рідше зачіпаються серйозні особисті проблеми, що лежать в основі тих або інших подружніх розбіжностей. Результати ж, переконливі на перший погляд, рідше бувають такими, що повністю задовольняють запит клієнтів, особливо якщо за сімейними проблемами коштує щось більше особисте.

3. Робота з обома подружжям в якомусь сенсі більше уразлива. Небажання одного з них рухатися далі, характерологічні особливості одного з партнерів, що перешкоджають більше поглибленій роботі, можуть серйозно завадити консультуванню. З одним чоловіком легше працювати, чим з двома, під одного простіше підлаштуватися, вибравши той темп роботи, який більшою мірою відповідає клієнтові.

Якщо на прийом прийшли обидва подружжя і обоє виражають готовність спільно обговорювати сімейні проблеми – не скористатися цим для консультанта просто „гріх”. Але, вибираючи спільну роботу, необхідно виразно уявляти, що таким чином консультант бере на себе певні зобов'язання, які передусім виражаються в тому, що він не повинен вступати в коаліцію ні з одним з них (як під час спільних прийомів, так і поза ними), зустрічатися з одним „таємно” від іншого, обговорювати що-небудь по телефону з одним з них без відома партнера тощо [1].

До технік, які використовує соціальний педагог при консультуванні з приводу подружніх проблем можна віднести наступні.

Реорганізація життя

Очевидно, що просто рекомендація відволіктися нічим не допоможе. Потрібне детальне обговорення і вибір того, що може бути цікавим і відволікаючим саме для цієї людини. Величезне значення при цьому має коло спілкування. Необхідно згадати друзів і знайомих, де і як завжди клієнт зустрічався з ними, що вони робили або роблять разом, що особливо приємно було робити раніше. У ході прийому буває корисно намітити, з ким і як варто зустрітися найближчим часом, що цікавого і приємного можна зробити, кому подзвонити і до кого зайти.

Відчуття занедбаності часто призводить до того, що людині починає здаватися, що вона взагалі нікому не потрібна, нецікава, нудна. Таких людей переслідує думка, що у усіх є своя пара, самотнього ж не люблять, сприймають як небезпечного конкурента або зневажають. Незважаючи на подібні переживання, в розмові зазвичай з'ясовується, що у клієнта є і самотні друзі і подруги, які були б раді зустрічі і чия доля нагадує нинішню ситуації потерпілого. Окрім дружніх зв'язків, існують і різні клубні, громадські, розважальні організації, які можуть зацікавити людину і стати джерелом нових друзів і знайомств. Має сенс спеціально обговорити з клієнтом, що взагалі йому подобається і цікаво в житті, а потім спробувати підібрати відповідну форму активності.

Велику роль в процесі „повернення до життя” може зіграти наявність у клієнта дітей або улюбленої роботи. Так, консультант може виразити свою упевненість в тому, що „така цікава” робота не залишає часу для переживань. Апеляція до дітей в такій бесіді може бути особливо „вигідною”: будь-якому батьку/матері важливо, щоб дітям було добре, а дратівливий батько/мати, що знаходиться в депресії, гнітюче діє на дитину. Ці аргументи консультант може використати як ще один стимул для того, щоб клієнт постарався „прийти в себе”.

Реорганізація стосунків з партнером

Часто дуже негативну роль, що посилює стан клієнта, грають стосунки, що тривають в тій або іншій формі, з тим що був партнером. Збереження таких стосунків іноді обумовлене необхідністю, коли клієнт продовжує жити з колишнім чоловіком/дружиною в одній квартирі, у них є діти, за якими потрібний догляд, але бувають і більше дивні ситуації, коли чоловік/жінка, що пішов/ла, постійно дзвонить, пропонує допомогу, вважаючи, що він/вона таким чином полегшує переживання партнера, допомагає йому. Будь-яка розмова з партнером, що вже пішов, багатьма клієнтами сприймається як „сіль на рану”, але відмовитися від нього буває не так просто, оскільки завжди є надія, що розрив не остаточний. Проте, для того, щоб „забути” партнера, краще деякий час не зустрічатися, поїхати, змінити ситуацію. При цьому клієнтові слід рекомендувати орієнтуватися на власні інтереси, нехай навіть на шкоду партнерові. Наприклад, якщо в квартирі у клієнта продовжують зберігатися речі колишнього чоловіка, а він сам давно живе у іншому місці, з якихось причин не забираючи їх, варто порадити клієнтові наполягти на тому, щоб ці речі були прибрані. Чи, якщо колишній чоловік приходив відвідувати дітей в той час, коли він/вона неминуче стикається з клієнтом, слід порекомендувати змінити час цих зустрічей.

Знецінення партнера

Набагато легше забути того, чия цінність у власних очах померкнула. Робота по знеціненню колишнього партнера часто вже активно йде у свідомості клієнта. Згадується не лише хороше і привабливе в іншому, але і риси, звички, особисті якості, які, здавалося б, вже давно свідчили, що спільне життя не буде безхмарним – партнер був часом егоїстичний, ненадійний, самолюбний тощо. Тоді і тільки тоді, коли консультант виявляє свідчення такого процесу знецінення у свідомості клієнта, він може сам підключитися до нього, активно демонструючи на підставі отриманої інформації, що він/вона „насправді” не такий привабливий, як раніше здавалося клієнтові. Той факт, що уходу часто передує деякий період охолодження в стосунках, може полегшити консультантові рішення задачі, оскільки за цей час інший зазвичай устигає проявити себе досить некоректно.

Єдина любов

Для багатьох клієнтів серйозною перешкодою, що утрудняє розлуку з партнером, являється відчуття, що це єдина або остання любов у його житті. Уявлення про те, що в житті у людини буває лише одна справжня любов, дуже поширене. Обговоренню можливості іншої точки зору варто спеціально приділити час.

Безперечно, уявлення про єдину любов має певну привабливість. Воно зводить саме переживання любові на п’єдестал, відповідає найбільш романтичному і поетичному відношенню до цього почуття.

Ставлячи під сумнів ідею „тільки однієї любові” і, таким чином, створюючи для клієнта перспективу майбутніх близьких стосунків, консультант може спробувати критично переосмислити це переконання, звернутися до спростованих його життєвим і літературним прикладам. Можна при цьому підвищити і цінність переживань клієнта висловлюваннями типу: „Людині дається не любов сама по собі, а здатність любити”, „Якщо Ви полюбили одного разу, значить, Ви здатні переживати це почуття в принципі і обов’язково з часом полюбите ще” [5].

Надія на можливість близьких стосунків в майбутньому буває дуже важлива. Консультанту можна також підтримати віру в майбутнє і доцільність того, що сталося: „Можливо, це і добре, що він/вона пішов/ла зараз. Значить, у нього/неї було таке прагнення і рано чи пізно воно б проявилось. Але на сьогодні, поки Ви ще молоді („у Вас багато друзів” чи „у Вас така цікава робота”), у Вас значно більше шансів налагодити своє життя і знайти собі іншу людину”.

Консультування „винуватця розриву”

Іноді приходить винуватець розриву, а не жертва. Для такого клієнта прихід пов’язаний з надією, що соціальний педагог допоможе іншому легше перенести те, що сталося, порекомендує, як повідомити про розрив, як зберегти з колишнім партнером хороші стосунки тощо. Іноді запит такої людини гостріший: партнер не дає йому піти, погрожуючи самогубством, але чи „може він вчинити це?”, „Як зробити так, щоб нічого страшного не сталося?”. Варто відповісти, що, як правило, саме в тих випадках, коли подібні загрози звучать часто і відкрито, вірогідність їх здійснення не занадто велика. Такий шантаж зазвичай пов’язаний з бажанням заподіяти біль кривдникові і задовольнити уражену самолюбність, але, слава богу, не багато хто доводить загрози до здійснення. Проте, консультант не повинен відноситися до загроз самогубства занадто легко: треба детально розпитати клієнта про те, як, в яких ситуаціях, як часто звучать загрози самогубства, як клієнт реагує на них, як завжди вирішується ця ситуація тощо. Недосвідченому консультантові слід порадитися зі своїми досвідченішими колегами або звернутися за порадою до психіатра, щоб правильно оцінити ситуацію.

Допомогти тому, кого покинули можна лише у тому випадку, якщо той, що йде, максимально візьме на себе провину і відповідальність за розлад стосунків. У якомусь сенсі це справедливо, оскільки той, хто йде, зазвичай захищений, у нього є інший, є плани на майбутнє, а в тому, хто остається, винні обоє, і тому спеціально звинувачувати когось не має сенсу.

Відхід партнера супроводжується безліччю обставин, які можуть неоднозначно розумітися тим, що залишається, і іноді сприймається як знак надії. Так, відкладання рішення про остаточний розрив, що часто робиться для того, щоб інший звикся з думкою про розлуку, насправді для того, кого залишають, зазвичай служить доказом, що є надія помириться і почати життя спочатку. Приховування подальших планів про те, як і з ким той, що покидає сім’ю збирається жити, теж може стати основою для невинуватених надій. У бесіді з клієнтом соціальний педагог може спеціально обговорити, як про відхід говориться партнерові, що він/вона знає про те, що відбувається і що йому/їй слід знати [4].

Цікаво, що в ході бесіди у людини, що прийняла однозначне рішення покинути сім’ю, може виникнути потреба спеціально розібратися, які його по-

милки в цих стосунках, за які проблеми він особисто несе відповідальність, щоб не допустити подібне в майбутньому. Це цілком розумне бажання, яке консультант може задовольнити, уважно вислухавши сімейну історію клієнта, а також спробувавши з'ясувати, чим саме його притягає новий партнер.

Вибір між партнерами

Ще одним типом проблем, характерних для ситуацій розлучення з партнером є проблема вибору, коли клієнт ніяк не може вирішити, з ким з двох слід зв'язати свою подальшу долю: з чоловіком, з яким, буває, вже прожито разом немало років або з іншою людиною, зустріч і стосунки з якою сприймаються як щось надзвичайне, важливе і значне. У такій ситуації запит клієнта може звучати таким чином: „Скажіть, кого мені вибрати, я ніяк не можу це зробити сам” чи „Я кидаюся між двома цими людьми і ніяк не можу зупинитися”.

Слід зазначити, що ці обставини є такими, що травмують усіх учасників – для клієнта, для того, до кого йдуть, і для того, від кого йдуть, оскільки в тій чи іншій мірі в ситуації вибору знаходяться усі троє. І тому по допомогу може звернутися будь-яка сторона цього трикутника. Часто „процес вибору” триває роками, було вже розіграні самі різні варіанти життя разом і нарізно, але ніщо не сприяло вирішенню ситуації, остаточному вибору [7].

Зрозуміло, в подібному випадку проблема не може бути вирішена в результаті бесіди з консультантом, якої б ефективною вона не була. Консультантові не слід обнадіювати клієнта. Єдине, що можна зробити – це допомогти людині глибше розібратися в ситуації, звернути увагу на ті її аспекти, які, можливо, залишаються в тіні, допомогти конкретніше сприймати власну провину і відповідальність за те, що відбувається.

Головне завдання консультанта – дати висловитися, намагаючись максимально структурувати те, що говорить співрозмовник, підкреслюючи формульовані ним плюси і мінуси того або іншого рішення. При найбільш „легкому” варіанті ситуації серед причин, що заважають вибору, можуть бути реальні або надумані страхи клієнта, пов'язані з дітьми, можливими проблемами на роботі, відчуттям провини і відповідальності за іншого і тому подібне. У цьому випадку слідує, з одного боку, обговорити, наскільки серйозні висловлювані страхи і коливання, а з іншого боку, у разі потреби, допомогти вирішити проблеми, що виникають у зв'язку з відходом, найменш хворобливим для усіх учасників ситуації чином. Але, мабуть, головне, що варто обговорити з таким клієнтом – що відкладання остаточного рішення для усіх, хто хоч в якійсь мірі стикається з ситуацією, є набагато більше травмуючим і негативним чинником, ніж будь-яке, навіть найнесподіваніше і хворобливіше її рішення.

Багатьом клієнтам, що поводяться з такими проблемами, слід рекомендувати звернутися до психотерапевта, оскільки допомога консультанта виявляється недостатньою для того, щоб дійсно зробити вибір, а точніше – вирішити глибинні особисті проблеми, що заважають ухваленню рішення.

Консультування тих, що розлучаються

Будь-яке розлучення – навіть бажане – є серйозною травмою, яка посилюється необхідністю повної реорганізації життя. До розлучення більшість людей не представляють, з чим вони можуть реально зіткнутися. З цієї точки зору, багатьом в подібній ситуації буває корисно поговорити з фахівцем про

те, що і як слід робити, переконалися, що варіанти можливі і що є сили для їх здійснення [1].

Проблеми, які стоять перед тими, що розлучаються, торкаються буквально всього: розділу майна, реорганізації житлових умов, зміни взаємовідносин з друзями і родичами, з дітьми тощо. Однією з відмінностей консультування тих, що розлучаються являється яскравіше виражена інформуюча позиція консультанта. Важливо також, щоб соціальний педагог, що розмовляє з таким клієнтом, був добре поінформований в різних юридичних аспектах проблеми розлучення, серед яких особливо важливими видаються різні питання, пов'язані з дітьми.

Розлучення і діти

Багатьом батькам здається, якщо вони розлучаються, вони позбавляють дитину майбутнього, і переживання провини перед дітьми часто посилює загальне відчуття неспіху і власної приреченості, пов'язане з розлученням.

Консультант може допомогти клієнтові по-іншому поглянути на цю проблему. Так, слід показати, що для дитини набагато краще жити з одним з батьків, але в спокійній і доброзичливій атмосфері, чим в повній сім'ї, в якій стосунки напружені і конфліктні, а скандали слідує один за іншим. Про це свідчать і дані про успішність дітей в школі, про рівень їх комунікативності, невротичності тощо.

Для того, щоб дитина легше пережила травму розлучення, у неї повинні зберегтися максимально хороші стосунки як з батьком, так і з матір'ю. Розмовляючи з клієнтом, що знаходиться в процесі розлучення, слід орієнтувати його на те, щоб батько, який житиме окремо від дитини (найчастіше – батько), максимально повно брав участь в його вихованні. На щастя, стає усе менше клієнтів, що принципово наполягають на обмеженні контактів дитини з батьком, що пішов з сім'ї, щоб той „не робив поганого впливу”. Але, проте, багато хто прагне свідомо накласти певні обмеження на стосунки батька з дитиною, особливо у тому випадку, коли у дитини з'являється „новий папа”, тобто мати виходить заміж. Консультант може спеціально обговорити з клієнтом, як організувати для дитини ситуацію „двох батьків”, щоб не створювати для нього додаткової проблеми. У такій ситуації дуже багато що залежить від батьків: якщо вони не обсипатимуть один одного взаємними звинуваченнями, настроювати дитину один проти іншого і будуть з ним максимально відверті, він пристосується досить легко.

На жаль, батькам нерідко здається, що, приховуючи факт розлучення від дитини до останнього моменту, вони захищають його від зайвих хвилювань. Звичайно ж, в цьому випадку консультантові слід показати клієнтові, що саме насправді переживає дитина. Часто сама поведінка дитини – образливість, що загострилася, дратівливість, скритність – вказують на те, що щось володіє дитячою душею. У разі відсутності достатньої інформації про те, що хвилює батьків, навіть найменша дитина домислюватиме те, що відбувається, часто надаючи йому більше страхітливих і тривожних рис, ніж насправді. Консультантові слід пояснити батькам, що діти сприймають події, багато в чому орієнтуючись на реакцію дорослих. Так, якщо мати сприймає те, що відбувається як страшну трагедію, швидше за все так само почувати-ме себе і дитина. З цієї точки зору батькам, принаймні заради дитини, не слід фіксуватися на негативних аспектах переживаної ситуації.

Часто виникає питання, як краще розповісти дітям про того, що стався? Те, що вони повинні почути, може звучати приблизно таким чином: „Нам з папою (мамою) стало важко жити разом, і ми вирішили жити окремо один від одного, але сподіваємося, що це не занадто сильно відіб'ється на тобі і, головне, на твоїх стосунках з кожним з нас. Ми обоє тебе дуже любимо і продовжуватимемо любити так само сильно, як і раніше”. Остання фраза є особливо важливою, оскільки для дитини його відношення з батьками є дуже значимими. До того ж страхи і переживання дітей, пов'язані з розлученням, багато в чому визначаються віком дитини, і на певних вікових етапах діти навіть схильні приписувати собі провину за те, що відбувається [3].

Організація контактів дитини з обома батьками після розлучення представляє особливе завдання. Звичайно, коли батько періодично відвідує дітей, бере їх на прогулянки і тому подібне – це чудово. Але ще краще, коли дитина має можливість деякий час пожити з батьком, що пішов, наприклад, з'їздити з ним у відпустку або провести канікули.

Розлучення і страх самотності

Існує ще одна проблема, яка особливо сильно переживається тими, що розлучаються навіть у тому випадку, якщо розлучення є для них продуманим і бажаним кроком. Це страх самотності, боязнь, що, втративши дану сім'ю, якою би поганою вона не була, клієнт ніколи вже не створить іншу. Для таких переживань немало реальних підстав – недоброзичливе відношення до розлучених з боку суспільства, відсутність широкого кола знайомих і друзів, вікові бар'єри та ін. Усе це може бути детально обговорено в ході бесіди, але, передусім, необхідно з'ясувати, що саме означає самотність для конкретної людини, яких наслідків розлучення він найбільше боїться.

Обговорюючи страхи клієнта, пов'язані розлученням, доцільно активно використати прийоми раціональної терапії. Наприклад, говорячи про можливе погіршення відношення до клієнта з боку референтної групи, слід підкреслити, що до людини багато в чому відносяться так, як він дозволяє до себе ставитися. Якщо він відчуває себе людиною, не гідною уваги, нецікавою, винуватою, до нього відповідно відноситимуться і оточення. Весела, упевнена в собі і власних рішеннях людина незалежно від сімейного стану викликати до себе повагу і любов.

У тому випадку, якщо клієнта хвилює дефіцит спілкування і труднощі вступу в повторний шлюб, його слід орієнтувати на активнішу позицію в стосунках з іншими людьми. Так, існує безліч різних клубів і об'єднань, членом яких він може стати. Нерідко сама людина буває повна упередження проти участі в клубах знайомств, роботи в об'єднаннях по інтересах, вважаючи, що ті, хто туди звертається, люди „не того рівня” і ніяк не зможуть його зацікавити. За подібними висловлюваннями найчастіше криється переживання власної неспішності і другосортності, страх знову виявитися знехтуваним і кинутим, що і слід обговорити разом з клієнтом.

Ті, що розлучаються скаржаться на прожиті роки: „Я віддала йому стільки років, а він мене кинув”. З такими клієнтами можна обговорити цю проблему за принципом „краще зараз, коли Вам... років, і Ви ..., а не пізніше”. Часто заспокійливу дію чинять різні соціологічні дані, що наприклад, свідчать про те, що для людини будь-якого віку, яка перебувала в шлюбі, вірогідність по-

вторного шлюбу набагато вища, ніж у її однолітка, яка не була у шлюбі. Можна також допомогти клієнтові виявити якомога більше позитивних сторін в ситуації звільнення від конфліктних подружніх стосунків: для когось це означає, що можна більше часу віддавати улюбленій роботі, для іншого – це надія поправити розладнане внаслідок переживань здоров'я тощо. Працюючи з тими, що розлучаються, треба намагатися всіляко підвищувати самооцінку клієнта, використовуючи для цього щонайменшу можливість: „У Вас така цікава робота”, „Ви така приваблива жінка”, „Ви, напевно, дуже сильна людина, раз змогли винести таке” тощо.

Буденна мораль представляє розлучення передусім як жіночу проблему. Але це далеко не так. Швидше, над чоловіками більшою мірою тягнє стереотип, що не можна проявляти свої почуття і переживання, не можна розкисати, необхідно стримувати себе тощо. Розлучення часто переживається чоловіками важче, ніж жінками, просто вони намагаються це приховати. З цієї точки зору, консультантові слід особливо уважно розмовляти з клієнтами-чоловіками, проявляючи терпіння і доброзичливість і всіляко демонструючи, що в переживаннях з приводу розлучення немає нічого принизливого і, тільки повністю прийнявши і усвідомивши свої почуття, можна братися за будівництво власного майбутнього.

Література

1. **Абрамова Г. С.** Практикум по психологическому консультированию / Г. С. Абрамова. – Екатеринбург : Деловая книга, 1995. – 167 с.
2. **Алешина Ю. Е.** Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю. Е. Алешина. – М. : Независимая фирма „Класс”, 2000. – 208 с.
3. **Грюнвальд Б. Б., Макаби Г. В.** Консультирование семьи / Б. Б. Грюнвальд, Г. В. Макаби. – М. : Когито-Центр, 2004. – 416 с.
4. **Елизаров А. Н.** Основы индивидуального и семейного консультирования: учеб. пособие / А. Н. Елизаров. – М. : „Ось-89”, 2003. – 431 с.
5. **Завацька Л. М.** Технології професійної діяльності соціального педагога. Навч. посібник для ВНЗ / Л. М. Завацька. – К. : Видавничий дім „Слово”, 2008. – 240 с.
6. **Навайтис Г.** Семья в психологической консультации / Г. Навайтис. – М. : Моск. псих.-соц. институт; Воронеж: Изд-во НПО „МОДЭК”, 1999. – 244с.
7. **Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: Учебное пособие.** / О. А. Карабанова. – М. : Гардарики, 2004. – 320 с.
8. **Семья в психологической консультации: опыт и проблемы психологического консультирования.** – М. : Педагогика, 1989. – 146 с.

Краснова Н. П. Технологія соціально-педагогічного консультування з приводу подружніх проблем

У статті охарактеризовано причини звернення клієнтів до соціального педагога-консультанта, до яких відносяться наступні проблеми: різного роду конфлікти, пов'язані з розподілом подружніх ролей та обов'язків; відмінності в поглядах на сімейне життя; взаємовідносини подружньої пари з батьками; проблеми влади і впливу в подружніх взаємовідносинах та ін.

Також розкрито переваги та певні труднощі в роботі соціального педагога-консультанта з подружжям, а не одним членом сім'ї.

У даній статті визначено техніки допомоги сім'ї у конфліктних ситуаціях, а саме: реорганізація життя (спрямованість на залучення в різні клубні, громадські, розважальні організації); реорганізація стосунків з партнером (налагодження, або розрив відносин з орієнтацією на власні інтереси); „єдина любов” (критичне переосмислення майбутніх переживань та близьких стосунків); „винуватець розриву” (відхід партнера, аналіз помилок в цьому та не допуск подібного у майбутньому житті); вибір між партнерами (обговорення з клієнтами ситуації, яка склалася та структурування плюсів і мінусів того або іншого рішення); „розлучення і діти” (допомога по іншому розглянути цю проблему); „розлучення і страх самотності” (обговорення страхів клієнтів дефіциту спілкування).

Ключові слова: проблеми звернення до сімейного консультування; техніки консультативних висловлювань; реорганізація стосунків з партнером.

Краснова Н. П. Технология социально-педагогического консультирования по поводу супружеских проблем

В статье охарактеризовано причины обращения клиентов к социальному педагогу-консультанту, к которым относятся следующие проблемы: различные виды конфликтов, связанные с разделением супружеских ролей и обязанностей; различные взгляды на семейную жизнь; взаимоотношения супружеской пары с родителями; проблемы власти и влияния в семейных отношениях и другие.

Також розкриваються переваги та визначені труднощі в роботі соціального педагога з подружжям, а не одним членом сім'ї.

В даній статті визначені техніки допомоги сім'ї у конфліктних ситуаціях, а саме: реорганізація життя (направленість на участь в різних клубних, громадських, дозорових організаціях); реорганізація стосунків з партнером (налагодження або розрив стосунків з орієнтацією на власні інтереси); „общая любовь” (критичне переосмислення майбутніх переживань та близьких стосунків); „виновник розриву” (ухід від партнера, аналіз помилок в цьому та недопущення подібного в майбутньому); вибір між партнерами (обговорення з клієнтами складеної ситуації та структурування плюсів і мінусів того або іншого рішення); „развод и дети” (допомога по іншому розглянути цю проблему з іншої точки зору); „развод и страх одиночества” (обговорення страхів клієнтів дефіциту спілкування).

Ключевые слова: проблемы обращения в семейное консультирование; техники консультативных высказываний; реорганизаций отношений с партнером.

Krasnova N. P. the Technology of socio-pedagogical counselling, marital problems

The article outlines the reasons for client access to the social teacher-consultant, which include the following issues: different kinds of conflicts associated with the distribution of family roles and responsibilities; different views on family life; the relationship of the couple's parents; problems of power and influence in the marital relationship and other.

It reveals the advantages and difficulties in work of a social pedagogue-consultant with their spouses, and not one member of the family.

In this article defines the technology assistance to families in conflict situations, namely: reorganization of life (focus on involvement in various club, community, entertainment organization); reorganization of relations with partner (setup, or rupture of relations with a focus on their own interests); „only love” (critical reconsideration of future experiences and intimate relationship); the „hero of the divide, care partner, error analysis in this and the admission of such events in the future life); the choice between the partners (discuss with clients the situation and structuring of the pros and cons of a decision); „divorce and children (assisting another to consider this problem); „divorce and fear of loneliness” (discussion fears clients deficit of communication).

Key words: problems of the family counselling; technology Advisory statements; reorganization of relations with the partner.